

Зміни у складі фауни звірів Луганської області (станом на 1969 рік)

Іван Сахно

Луганський національний університет ім. Тараса Шевченка (Луганськ)¹

SAKHNO, I. Changes in the composition of the mammal fauna of Luhansk Oblast (as of 1969). — Analysis of changes in the composition of fauna due to historical transformation, over-hunting, environmental changes, regulation of populations and introduction of new species in the region is presented. The survey was conducted with attention to the game fauna and game management, as well as to highly rare species, protected areas and needs of their creation or expansion. The analysis was carried out for three species groups. The first includes species that have increased in number or spread into the region. The second is the group of species close to extinction, which deserve special attention. The third includes introduced species, mostly aliens, although there are aborigines among them too which were previously lost. The peculiarity of the descriptions of the fauna is the absence of a number of previously lost and later (after Sakhno) restored species of game animals, as well as notes on the presence and condition of populations of a number of now highly rare species: European mink, long-eared hedgehog, Russian desman, and steppe polecat.

Вступ²

Територія Луганської області за останнє сторіччя зазнала значних змін: майже зникли цілинні степи, скоротилася площа природних лісів, річки стали менш повноводними, висихають озера й болота, раніше порослі очеретом і комишем. Збільшилася також площа посівів культурних рослин і садів, бурхливо розвивається промисловість, зросла кількість населених пунктів.

Усі ці зміни позначилися й на складі теріофауни. Одні звірі розширили область природного поширення, інші опинилися на межі зникнення.

¹ На час написання рукопису — Луганський педагогічний інститут. Докладніше про дослідника див. у статті, присвяченій його пам'яті (Загороднюк 2011).

² Поточну редакцію статті підготовлено редакторами цього видання для збірника праць конференції «Динаміка біорізноманіття II» (Луганськ, 25–27 квітня 2013) на основі однойменної публікації у важкодоступному тепер виданні «Охраняйте родную природу» (Сахно 1969). З інших дотичних його праць варто згадати статті «Результати акліматизації промислових звірів у Ворошиловградській області» (Сахно & Симонов 1956) та «Мисливське господарство й охорона тварин» (Сахно 1970), а також тези доповідей «Зміни у складі ссавців південно-східної України» (Сахно 1965). Рисунки, явно запозичені з інших видань (М. Кондакова?), тут збережено. Рубрикація у вихідній версії відсутня. При перекладі українські назви ссавців подано за оглядом «Таксономія і номенклатура ссавців України» (Загороднюк & Ємельянов 2012). — *Прим. ред.*

Огляд видів, що з'явилися або зросли в чисельності

Їжаки. Усім відомий їжак «звичайний»¹. Але в межах області з'явився² ще й так званий вухатий їжак. Він має менші розміри, світліше забарвлення, довгі вуха. Цей мешканець сухих степів і напівпустель уникає вологих місць і розораних площ. Поїдає багато шкідливих комах. Як безумовно корисного, до того ж і рідкісного, вухатого їжака треба охороняти.

Куниця лісова³. Куниця лісова є жителем високостовбурного лісу і раніше зустрічалася в лісах по річці Сіверському Дінцю. Але вже у передвоєнні роки, тобто до 1940 р., вона зникла.

Окремі особини знову почали з'являтися з 1950 р., після того, як у Кременському заповідно-мисливському господарстві були випущені вивірки-телеутки. Відомо, що куниці лісові живляться переважно вивірками й іншими гризунами. І щоб зберегти інтродуковану вивірку-телеутку, необхідно регулювати чисельність куниць.

Лось європейський. У 1958 році в Луганській області вперше з'явилися лосі. Ці великі тварини прийшли до нас із півночі.

Зараз лосі зустрічаються у лісових масивах, розташованих по Сіверському Дінцю, а окремі екземпляри лосів заходять і в балкові ліси. Але чисельність їх поки невелика.

¹ З тексту не ясно, чи були «звичайні їжаки» звичайними у сенсі чисельності. Для них припускається адвентивність на сході України, де «звичайні їжаки» є синантропами і в дикій природі майже не зустрічаються і де мешкали «вухаті їжаки». Нині «звичайних» їжаків України відносять до виду їжак білочеревий, *Erinaceus roumanicus* (Загороднюк & Ємельянов 2012). Щодо «вухатого їжака» — обидва відомі в Україні види є «вухатими, але у виду «вухатий їжак» вуха є виразно більшими, понад 35 мм, а розміри тіла меншими, і колір у них світлий. — Прим. ред.

² Як і стосовно «лісової» мишівки (далі), варто зауважити, що вид не «з'явився», а став відомим (перший опис для Луганщини: Модін 1956); проте є ще одна майже забута публікація зі знахідкою вухатого їжака 1926 року під Луганськом (Аверін & Штам 1927). — Прим. ред.

³ Якби не знати цього опису, можна було би вважати, що сучасна «картина» існує з давнини: звичайна в регіоні куниця кам'яна і рідкісна лісова. Очевидно, вселення в регіон куни кам'яної сталося після досліджень І. Сахна. Те саме сталося і з пергачами та нетопирами білосмугими, які також, як і куна кам'яна, є виразними синантропами (Загороднюк 2006). — Прим. ред.

Сарна¹. У лісі й на лісових галявинах усе частіше можна побачити маленькі табунці оленька, висота в плечах якого приблизно 90 см. Це сарна, або козуля. Завдяки вжитим заходам кількість її зростає.

Названі тварини є корисними, тому їх слід усіяко охороняти, тим більше, що деякі з них (вивірка, куниця, лось, сарна) перебувають під охороною закону, і відстріл їх здійснюють тільки за особливим дозволом (ліцензією).

Дрібні гризуни

Поряд із цим, у межах Луганщини все більше поширюються такі шкідливі гризуни, як нориця руда, мишак жовтогрудий і соня лісова, які проникли вже в деякі полезахисні лісосмуги. Розбудова населених пунктів і різних господарських будівель спричинила значне поширення пацюка сірого, який, як всеїдна тварина, великої шкоди завдає на тваринницьких фермах і складах.

Мишівка лісова, яка раніше траплялася тільки в північних областях, тепер з'явилася й у нас².

У зв'язку з розширенням площі зрошуваних земель можливе збільшення чисельності полівки лучної³, житника пасистого, мишки лучної. На поля може проникнути і щур водяний, який зараз живе тільки біля водойм. Для багатьох із цих дрібних звірків за сприятливих умов можливе масове їх розмноження. Тоді їхня шкідлива діяльність значно зростає. До того ж деякі з них є переносниками епідемічних захворювань, небезпечних для людини.

Види загрожені й на межі зникнення

У фауні Луганщини є звірі, чисельність яких постійно зменшується.

Хохуля руська. Однією з характерних тварин басейну Сіверського Дінця є хохуля⁴, усе життя якої пов'язане з водою. Це невелике звіря з мордочкою, витягнутою в довгий рухливий хоботок, і хвостом, який на кінці сплюснений з боків. Мешкає хохуля в старицях та в заплавних озерах, зарослих водними

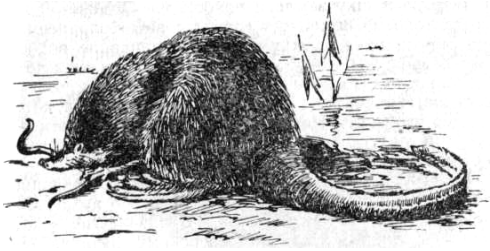
¹ У часи І. Сахна сарн розглядали як один вид, проте з 1980-х років почався етап визнання окремішності сарн європейської та азійської (*C. capreolus* vs *pygargus*). Формально по всій Україні мешкає *C. capreolus* (Загороднюк 2002). Проте «луганські» сарни є помітно більшими за інших, чим наближаються до азійських (І. Загороднюк, неопубл. дані). — *Прим. ред.*

² Ситуація не зовсім така. Те, що в ті роки з'явився опис «лісової мишівки» зі Стрільцівського степу (Модін 1956), зовсім не означає вселення виду в регіон: тепер очевидно, що він тут був здавна. Понад те, як з'ясовано, «лісові мишівки» зі Стрільцівського степу — це представники окремого виду *Sicista strandi* (Загороднюк 2007), поширеного в басейні Дінця та Дону на південь до Передкавказзя; вони не є сестринським видом щодо північних *S. betulina*. — *Прим. ред.*

³ У часи І. Сахна всіх полівок групи *Microtus «arvalis»* відносили до одного політипного виду «полівка звичайна», наразі у фауні регіону визнають два інші види, з яких у часи Сахна в області напевно був представлений один — полівка лучна, *Microtus levis*. — *Прим. ред.*

⁴ Примітно, що для багатьох видів І. Сахно подає в дужках місцеві (українські) назви, серед них — «хохуля», «перегузья», «дика коза», «енот», «бабак» тощо. — *Прим. ред.*

рослинами, з берегами, вкритими лісом і чагарниками. Цінується густе й м'яке хутро хохулі. У минулому цей звір зустрічався в багатьох озерах у заплавах річок Сіверського Дінця, Жеребця, Красної, Борової та ін. Тепер же її чисельність становить кілька сотень особин.

Основна причина скорочення області проживання хохулі — повне висихання водойм або значне зниження рівня води в них, що змушує звірят здійснювати пересування сушею, під час яких вони стають здобиччю лисиць, єнотів та інших хижаків. Зменшення чисельності хохулі відбувається також через виллов їх ятерями й тенетами під час лову риби.

Щоб зберегти цього давнього й цінного звірка, необхідно: категорично заборонити виллов риби ятерями й тенетами у тих озерах, де живе хохуля; охороняти деревні насадження навколо водойм, оскільки їх вирубка збільшує коливання рівня води в озерах і позбавляє звірка притулків під час повені; заборонити розорювати землю й косити траву ближче 50 м від берега водойми, що сприятиме збереженню природного покриву і зменшить замулення водойм у тих озерах, де живуть хохулі; місця водопою свійських тварин повинні розташовуватися далеко від нір цих звірят; оголосити заповідними всі озера, у яких водиться хохуля. Нарешті, варто було б завести хохуль з інших місць, щоб зменшити близькоспоріднені схрещування між ними.

Вивірка українська. У другій половині XIX століття українська вивірка¹ зустрічалася в прибережних лісах по річках Сіверському Дінцю, Айдару та Білій. На початку XX століття вона водилася лише в лісах по Сіверському Дінцю. Але й тут її кількість постійно зменшувалася, а після війни цей звір у межах нашої області зник майже зовсім.

Бабак степовий. Дуже поширеними на Луганщині колись були бабаки (інколи як байбаки). Ще на початку XX століття вони мешкали на цілих землях Стрільцівського, Деркульського, Лимарівського та Провальського кінних заводів.

¹ Мова йде про підвид *Sciurus vulgaris ukrainicus* Migulin 1928, ареал якого описують як поширений на схід від Дніпра до басейну Дінця і Воронежської області включно (Мигулін 1938). Мова про те, що цей підвид скоротив свій ареал у басейні Дінця, і, як описано далі, саме на це місце були ввезені алтайські вивірки-телеузки (див. далі). — Прим. ред.

Про кількість цих тварин свідчать хоча б такі факти: протягом 1912 та 1913 років на території тільки лише Стрільцівського кінного заводу було відстріляно приблизно 40 тисяч бабаків. У 1907 році за період від початку червня до 10 серпня у межах Провальського кінного заводу промисловці вбили понад 2000 бабаків і т. д. Добували їх заради міцного хутра, яке використовували як у натуральному, так і фарбованому вигляді, та заради жиру, що має цілющі властивості.

Розорювання цілинних і перелогових земель, а також використання бабаків населенням призвело до того, що нині вони збереглися тільки у Міловському та Біловодському районах. З метою збереження характерних для нашого краю рослин і тварин у Стрільцівському степу на площі 494 га створено заповідник, де живе приблизно 500–600 звірят. Кілька тисяч їх мешкає за межами заповідника. Бабаки — суто степові тварини, але якщо після розорювання степів вони виявляються серед посівів або поблизу останніх, то можуть завдавати шкоди, грасуючи та поїдаючи культурні рослини.

У нас бабаки не можуть бути об'єктом промислу, але як реліктив степової фауни їх потрібно вберегти від скорочення чисельності й вимирання. Для цього слід збільшити розміри Стрільцівського заповідника за рахунок тих степових ділянок, які є навколо заповідної території й на яких живуть бабаки¹. А щоб змусити бабаків покинути свої нори, що знаходяться на полях, необхідно протягом одного-двох тижнів засипати нори землею. У таких випадках звірята йдуть з поля на необроблювані ділянки. Бабаки перебувають під охороною закону, проте щорічно браконьєри знищують велику їх кількість.

Засць сірий. Зменшилася й кількість зайця сірого, особливо там, де густо розташовані населені пункти. Щоб збільшити чисельність цих мисливських тварин, останніми роками скорочено терміни полювання, визначено норми денного відстрілу та ін. Але, з огляду на значне зростання кількості мисливців, необхідно виділити більше заказників, які б служили резерватами і сприяли збільшенню чисельності зайців на мисливських територіях. Слід також подбати про поліпшення кормових умов у зимовий період. Для цього можна висівати на схилах балок, ярів та інших місць, непридатних під сільськогосподарські культури, різні багаторічні трави. Останнім часом виявлено, що зайці, особливо молодняк, гинуть у результаті застосування отрутохімікатів. Це вимагає ретельнішого приготування отрут у такій концентрації, щоб вони, викликаючи загибель комах, не діяли на мисливських звірів.

¹ Врешті, так і сталося. Завдяки наполегливості колег з Луганського заповідника, до складу якого 1968 року увійшов Стрільцівський степ, площу цієї ділянки збільшено на 515 га, до 1037 га, проте сталося це лише 2004 року. В оригіналі заповідник названо «Стрільцьким» (також у статті: Модін 1956), проте назва «Стрільцький степ» закріпилася за заповідною ділянкою Центрально-чорноземного заповідника, що в Курській області, а в Україні заповідник названо за назвою села Стрільцівка (тут знаходиться найвідоміший, т. зв. «60-й» Стрільцівський конезавод). І. Сахно мав публікації про бабаків саме Стрільцівського степу (Сахно 1963, 1969). — *Прим. ред.*

Степові гризуни. Ховрахи малий і крапчастий, тушкан великий, сліпак звичайний живуть переважно на неораних землях. Тому в міру розорювання степів і перелогів кількість цих тварин зменшується, і тепер вони селяться по схилах балок, узбіччях доріг, вигонах та інших непридатних для землеробства місцях, переважно поблизу посівів. Зменшенню чисельності цих звірят сприяє їх винищення, оскільки вони є шкідниками рільництва.

Вовк. У результаті проведених заходів значно знизилася кількість вовків.

Норка європейська. У межах Луганської області водиться дрібний хижак на коротких ногах, з довгим тілом і темно-коричневою шерстю. Це європейська норка. Вона живе по берегах річок та озер, зарослих густою рослинністю. Її шкурка цінується досить високо, і в минулому звір був об'єктом промислу. Але норка прив'язана до тих місць, де народилася, і має слабку здатність до розселення. Тому, винищена у багатьох місцях, вона збереглася подекуди тільки на лівобережжі Дінця¹.

Перегузня. Різко скоротилася чисельність перегузні. Як типовий мешканець сухих степів, напівпустель і пустель, вона уникає розораних територій, оселяючись іноді по балках та інших необроблюваних місцинах. Перегузня має малоцінну шкурку, але винищує багато шкідливих гризунів. Як рідкісного й корисного звіра, її потрібно усіяко охороняти. Відізнити перегузню можна за жовтими або білуватими плямами на рудувато-бурому тлі спини, за чорним черевом і пухнастим хвостом.

Видра річкова. Раніше в межах нашої області водилася й видра. Це хижак середніх розмірів, має темно-коричневе хутро на спині і світло-коричневе на череві, короткі ноги з пальцями, з'єднаними широкою перетинкою. Життя її пов'язане з водоймами, зарослими рослинністю і багатими рибою. Документальних даних про те, що видра в нас зустрічається й тепер, немає².

Інші тхореві. Стає менше степових тхорів, горностаїв, ласок — хижаків, що мають велике значення як знищувачів мишоподібних гризунів, хом'яків та інших шкідників. Дуже рідко тепер зустрічаються борсуки. Одиначні екземпляри їх живуть у лісах Кременського району, хоча в минулому нори борсука знаходили й у балкових лісах.

Збагачення фауни та вселені види

Щоби збільшити добуток хутровини, збагатити природу Луганської області мисливськими видами тварини, проводиться велика робота з випуску звірів, які раніше тут не мешкали.

¹ Фактично та сама ситуація збереглася до початку 2000-х років, попри появу конкурентного виду — «американської норки» (Колесников & Кондратенко 2006). — *Прим. ред.*

² Тепер є. Сподівання І. Сахна про можливість відновлення популяції цього виду на Луганщині справилися. Наразі видра розселилася по всьому річчю Дінця і по лівих притоках Дінця, зокрема по Айдару та Деркулу (Загороднюк & Коробченко 2008). — *Прим. ред.*

Єнот уссурійський. Так, ще 1935 р. було завезено єнотів уссурійських, які мають хоча і грубе, але тепле буро-сіре хутро. Тепер вони зустрічаються у всіх районах області. Живуть ці звірі в балках, серед степових чагарників, у заболочених заплавах річок, зарослих лісом. Єнот розміром з лисицю, на низьких ногах, з видовженим волоссям з боків голови («баками»). Живиться різноманітною їжею, в тому числі яйцями, птахами та ін. Тому в тих місцях, де чисельність єнотів висока, вони завдають шкоду мисливському господарству, поїдаючи кладки яєць і виводки дичини. Харчуючись рослинною їжею, вони можуть шкодити баштанам, посівам кукурудзи т. і. Ось чому слід знижувати чисельність цих звірів у мисливських господарствах.

Ондатра. У 1945 р. у Кременському районі було випущено ондатр. Цей гризун більший від пацюка, має темно-руде забарвлення шерсті й живе по озерах, старицях та інших водоймах, багатих прибережною рослинністю. Тут ондатра рие нору або ж складає «хатки» з очерету, осоки та інших рослин. Харчується переважно болотною рослинністю, хоча поїдає і тваринну їжу: молюсків, комах тощо. Припускалося, що, використовуючи рослинність водойм, можна буде додатково отримувати добротне і досить цінне хутро. Але спроба акліматизувати цього звірка закінчилася невдачею в результаті низки технічних причин, хоча природні умови для його розведення є.

Вівірка-телеутка. У 1948 та 1949 рр. з Алтайського краю було завезено вівірок-телеуток, яких випустили у Кременських лісах. Вівірки прижилися і розселилися по великих лісових масивах у заплаві Сіверського Дінця. Але кормова база нового поселенця небагата і до того ж непостійна. Тому чисельність звірка мала, і він не може бути об'єктом полювання, але як паркову тварину вівірку-телеутку треба охороняти.

Олені. Кілька років тому в Луганській області були випущені олені японські (плямисті) та благородні¹. Вони прижилися, і їхня чисельність з кожним роком зростає. Можна сподіватися, що через деякий час олені стануть об'єктом спортивного полювання, проте наразі вони є лише декоративними тваринами.

Задачі й заходи з охорони фауни

Прийнятий 1960 року Верховною Радою Української РСР «Закон про охорону природи Української РСР» забороняє таку діяльність, яка може шкідливо вплинути на стан природних багатств, у тому числі призвести до знищення корисних тварин. Й обов'язок кожного громадянина — усіяко охороняти тих тварин, які допомагають людині у боротьбі зі шкідниками сільського господарства, дають цінне хутро або просто прикрашають наші ліси, парки, водойми, інші місця відпочинку. Необхідно посилити боротьбу з бракон'єрами, які заради особистої наживи знищують корисних тварин.

¹ У цьому переліку вселених видів цей вид є аборигенним; очевидно, що мова має йти про відновлення колись втраченого виду. — *Прим. ред.*

Одночасно слід створювати сприятливі умови для життя тварин, що охороняються, у тому числі й звірів. Тільки охорона і створення належних умов можуть зберегти тих тварин, які є цінними в науковому або практичному плані й перебувають на межі зникнення.

Література • References

- Аверин, В. Г., М. Г. Штамм. 1927. О нахождении ушастого ежа (*Hemiechinus auritus* Gmel.) на Украине. *Труды Харьковського товариства дослідників природи*, **50** (2): 51–54. [Averin, V. G., M. G. Stamm. 1927. About finding of a long-eared hedgehog (*Hemiechinus auritus* Gmel.) in Ukraine. *Proceedings of the Kharkiv Society of Nature Researchers*, **50** (2): 51–54. (In Russian)]
- Загороднюк, І. В. 2002. Аловиди сарни (*Capreolus*): природа відмінностей між ними і статус популяцій з України. *Вісник Луганського державного педагогічного університету. Біологічні науки*, № 1 (45): 206–222. [Zagorodniuk, I. 2002. Allospecies of the roe deer (*Capreolus*): nature of differences between them and status of populations from Ukraine. *Visnyk of the Luhansk Pedagogical University. Biological Sciences*, No. 1 (45): 206–222. (In Ukrainian)]
- Загороднюк, І. 2006. Адвентивна теріофауна України і значення інвазій в історичних змінах фауни та угруповань. *Фауна в антропогенному середовищі*. Національний науково-природничий музей НАН України. Луганськ, 18–47. (Праці Теріологічної школи; Вип. 8). [Zagorodniuk, I. 2006. Adventive mammal fauna of Ukraine and a significance of invasions in historical changes of fauna and communities. *Fauna in Anthropogenic Environments*. National Museum of Natural History. Luhansk, 18–47. (Series: Proceedings of the Theriological School, Vol. 8). (In Ukrainian)]
- Загороднюк, І. 2007. Аловиди гризунів групи *Sicista «betulina»*: просторові взаємини з огляду на концепцію лімітувальної схожості. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Біологія. Екологія*, **15** (1): 45–53. [Zagorodniuk, I. 2007. Allospecies of rodent group *Sicista «betulina»*: spatial relationships from the viewpoint of limiting similarity concept. *Visnyk of the Dnipropetrovsk University. Series Biology & Ecology*, **15** (1): 45–53. (In Ukrainian)]
- Загороднюк, І., М. Коробченко. 2008. Раритетна теріофауна східної України: її склад і поширення рідкісних видів. *Раритетна теріофауна та її охорона*. Луганськ, 107–156. (Праці Теріологічної школи; Вип. 9). [Zagorodniuk, I., M. Korobchenko. 2008. Rare fauna of eastern Ukraine: composition and distribution of rare species. In: *Rarity Mammal Fauna and Its Protection*. Luhansk, 107–156. (Series: Proceedings of the Theriological School; Vol. 9). (In Ukrainian)]
- Загороднюк, І. В. 2011. Іван Сахно та розвиток зоології й музейної справи на Луганщині: історичні розвідки. *Вісник Національного науково-природничого музею*, **9**: 69–89. [Zagorodniuk, I. V. 2011. Ivan Sakhno and development of zoology and museology in Luhansk region: historical investigations. *Proceedings of the National Museum of Natural History*, **9**: 69–89. (In Ukrainian)]
- Загороднюк, І. 2012. Ссавці сходу України: зміни переліку й рясноти видів від огляду І. Сахна (1963) до сучасності. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: біологія*, **16** (1035): 97–108. [Zagorodniuk, I. 2012. Mammals of the Eastern Ukraine: changes in species list and abundance since I. Sakhno review (1963) to now. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series: Biology*, **16** (№1035): 97–108. (In Ukrainian)]
- Загороднюк, І. В., І. Г. Ємельянов. 2012. Таксономія і номенклатура ссавців України. *Вісник Національного науково-природничого музею*, **10**: 5–30. [Zagorodniuk, I. V., I. G. Emelianov. 2012. Taxonomy and nomenclature of mammals of Ukraine. *Proceedings of the National Museum of Natural History*, **10**: 5–30. (In Ukrainian)]
- Колесников, М. А., А. В. Кондратенко. 2006. Современное состояние популяций редких хищных млекопитающих семейства Mustelidae на юго-востоке Украины. *Теріофауна сходу України*. Луганськ, 55–62. (Серія: Праці Теріологічної Школи. Вип. 7). [Kolesnikov, M., O. Kondratenko. 2006. Current state of populations of rare species of carnivore mammals of family Mustelidae in the south-eastern part of Ukraine. *Proceedings of Theriological School*, **7**: 55–62. (In Russian)]

- Мигулін, О. О. 1938. *Звірі УРСР (матеріали до фауни)*. Вид-во АН УРСР, Київ, 1–426. [Myhulin, O. O. 1938. *Mammals of the Ukrainian RSR (Materials to Fauna)*. AS Ukr. SSR, Kyiv, 1–426. (In Ukrainian)]
- Модін, Г. В. 1956. Замітки про вухатого їжачка і лісову мишивку в Стрілецькому степу. *Збірник праць Зоологічного музею АН УРСР*, 27: 154–159. [Modin, G. V. 1956. Notes on the long-eared hedgehog and the forest birch-mouse in the Striltsivsky steppe. *Proceedings of the Zoological Museum of the USSR Academy of Sciences*, 27: 154–159. (In Ukrainian)]
- Сахно, І. І., М. А. Симонов. 1956. Результати акліматизації промислових звірів у Ворошиловградській області. *Наукові записки. Ворошиловградський педагогічний інститут. Серія фіз.-мат. і природничих наук*. Випуск 6: 16–30. [Sakhno, I. I., M. A. Simonov. 1956. Results of acclimatization of commercial mammals in the Voroshilovgrad Oblast. *Scientific Notes. Voroshilovgrad Pedagogical Institute. Series of Physical, Mathematical and Natural Sciences*. Issue 6: 16–30. (In Ukrainian)]
- Сахно, І. 1963. Байбак в Стрелецкой степи. *Охота и охотничье хозяйство (Москва)*, № 11: 23–24. [Sakhno, I. 1963. Baibak in the Striltsivsky Steppe. *Hunting and Hunting Management (Moscow)*, No. 11: 23–24. (In Russian)]
- Сахно, І. І. 1969. Охрана байбака (*Marmota bobak* Müll.) на Украине. *Зоологический журнал*, 48 (5): 763–765. [Sakhno, I. I. 1969. Protection of the steppe marmot (*Marmota bobak* Müll.) in Ukraine. *Zoologicheskii Zhurnal*, 48 (5): 763–765. (In Russian)]
- Сахно, І. І. 1969. Изменение в составе зверей Луганской области. *Охраняйте родную природу: сборник научных работ. Выпуск 2*. Донбасс, Донецк, 114–123. [Sakhno, I. I. 1969. Change in the composition of mammals of the Luhansk Oblast. In: *Protect Native Nature: A Collection of Scientific Papers. Issue 2*. Donbass, Donetsk, 114–123. (In Russian)]
- Сахно, І. І. 1965. Изменения в составе млекопитающих юго-восточной Украины. *Биол. основы рац. использ. ... раст. и живот. мира*: Тезисы докл. республ. научн. конф. (27–30 окт. 1965). Симферополь, 258–259. [Sakhno, I. I. 1965. Changes in the composition of mammals in southeastern Ukraine. *Biological Bases of Sustainable Use ... of Plant and Animal World: Abstracts of Reports of the Republican Scientific Conference (October 27–30, 1965)*. Simferopol, 258–259. (In Russian)]
- Сахно, І. І. 1970. Охотничье хозяйство и охрана животных [на Ворошиловградщине]. *Охраняйте родную природу: Сборник статей. Выпуск 3*. Донбасс, Донецк, 122–142. [Sakhno, I. I. 1970. Hunting management and animal protection [in Voroshilovgrad Oblast]. *Protect Native Nature: Collection of Articles. Issue 3*. Donbass, Donetsk, 122–142. (In Russian)]

Резюме

САХНО, І. Зміни у складі фауни звірів Луганської області (станом на 1969 рік). — Аналіз змін складу фауни внаслідок історичних змін, надмірного промислу, змін середовища, регуляції чисельності та інтродукції нових видів на території області. Огляд проведено з увагою як до мисливської фауни і мисливського господарства, так і високо раритетних видів та заповідних територій і потреб їхнього створення або розширення. Аналіз проведено за трьома групами. Перша — види, що зросли в чисельності або й вселилися в регіон. Друга — види на межі зникнення, які заслуговують на особливу увагу. Третя — інтродуценти, переважно чужорідні, хоча й є аборигени, перед тим втрачені. Особливістю описів складу фауни є відсутність низки перед тим втрачених, а згодом (після Сахна) відновлених видів мисливських звірів, відмітки про наявність і стан популяцій низки тепер високо раритетних видів — норка європейська, їжачок вухатий, хохуля руська, тхір степовий тощо.